ISSN 2591-1201 LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme
Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2019

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 11. 2019.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

VSEBINA

Jelka Piškurić
Veter sprememb
7

Razprave

Aleš Šafarič
Odnos Antona Mahniča do Sokola
13

Francesca Meneghetti
Slovenian solidarity in the concentration camp of Treviso (Monigo)
43

Tomaž Kladnik
Ofenzivno delovanje enot slovenskega domobranstva
64

Ivan Rihtarič
Ivan Štrafela Don, politična in življenjska usoda informbirojevca
90

David Petelin
Upravnopravne spremembe lokalne oblasti mesta Ljubljana od konca druge svetovne vojne do uvedbe komunalnega sistema (1945–1955)
113

Metod Berlec, Matevž Tomšič
Elite in nacionalna država v dobi globalizacije
147

Predstavitev zgodovinskih virov

Damjan Hančič
Odzivi na Titovo pismo jeseni 1972 v OK ZKS Kamnik
171

In memoriam

Tamara Griesser Pečar
In memoriam Johann Georg Reißmüller
187

Recenzije

Janez Juhant
Bogdan Kolar (ur.) Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in ohranitev Univerze v Ljubljani (Acta Ecclesiastica Sloveniae 41), Ljubljana, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani 2019, 312 str.
196

Tomaž Kladnik
Tin Mudražija: Z žogo proti vojni,
Jugoslovanski nogomet med okupacijo (1941–1945)
200

Renato Podbersič st.
Štefan Cek, Spomini na Istro, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 2019, 128 str.
203

Renato Podbersič ml.
Mario Jareb, Sovjetski zločin u Katynskoj šumi – Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića,Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2019, 335 strani.
208

Veter sprememb

Letos mineva trideset let od padca berlinskega zidu, ki so ga začeli graditi 13. avgusta 1961. Zid je globoko vplival na življenje Berlinčanov. Mesto in mnoge družine je razdelil na dva dela, onemogočil je svobodno potovanje, Zahodni Berlin je dobesedno postal otok sredi Vzhodne Nemčije. Bolj kot vse pa je imel simbolno vrednost, saj je postal sinonim za železno zaveso, ki je ločevala komunistične države vzhodnega bloka od kapitalističnega Zahoda. Zato je njegov padec 9. novembra 1989 postal simbol za padec komunizma, čeprav so države vzhodnega bloka pri tem hodile vsaka svojo pot.

Razpoke v trdnosti komunističnih režimov so se dejansko začele kazati že pred letom 1989 in brez njih ne moremo razumeti zgodovinskega pomena takratnega dogajanja. V Sloveniji je vrelo že leto pred tem, od aretacije in sojenja proti četverici. Civilna družba je cvetela, ustanavljale so se nove stranke oziroma zveze, zaradi napetih političnih odnosov znotraj Jugoslavije in hude gospodarske krize se je v javnem mnenju krepila želja po suverenosti republike. Vse to se je izrazilo v Majniški deklaraciji, ki je nastala v opozicijskih in kulturniških krogih ter zahtevala suvereno državo slovenskega naroda. Čez dober mesec ji je sledila še Temeljna listina Slovenije, ki jo je sprejela republiška konferenca SZDL, le da je ta prihodnost Slovenije še videla v okviru Jugoslavije in samoupravljanja. Sprejem ustavnih dopolnil k slovenski ustavi septembra 1989 je bil nov korak

k pluralizaciji in demokratizaciji. Pomembna so bila predvsem dopolnila o pravici do samoodločbe in pravici, da lahko izredne razmere v Sloveniji razglasi le slovenska skupščina, ki so naletela na ostro kritiko zveznega vodstva, Zveze komunistov Jugoslavije in Jugoslovanske ljudske armade, ki je grozila celo z uvedbo izrednega stanja. Druga pomembna dopolnila so bila še o ekonomski samostojnosti Slovenije, finančnih obveznostih Slovenije v razmerju do organov federacije, o rabi in pravici do slovenskega jezika, enakopravnosti občanov, varstvu osebnih podatkov, pravici do zborovanja in združevanja ter svobodi gibanja. Proti koncu leta 1989, ko se je opozicija združila v koalicijo Demos, se je dokončno izoblikoval tudi slovenski politični prostor. S sprejetjem nove volilne zakonodaje decembra 1989 pa so bile razpisane prve večstrankarske skupščinske volitve in volitve predsednika in članov Predsedstva Socialistične republike Slovenije.

Brez raznolikih izkušenj nekdanjih držav vzhodnega bloka ne moremo razumeti celovitosti procesa razkroja komunizma, njegovih partikularnosti kot tudi globalnosti. Zato je toliko pomembnejši metodološki razmislek pri raziskovanju tega poglavja zgodovine. Ključno vprašanje pri tem je upravičenost združevanja držav vzhodnega bloka v enotno regijo. Skrbnost je pomembna tudi pri uporabi in vrednotenju spominov, ki so v desetletjih po koncu hladne vojne doživeli prebujeno zanimanje. Čeprav spomini bogatijo raziskovanje preteklosti, lahko hkrati poskrbijo tudi za redukcijo njene kompleksnosti. Spremenjene politične razmere po padcu komunizma so vplivale na drugačno vrednotenje preteklosti. Toda kmalu sta prišla še nezadovoljstvo nad gospodarskim razvojem in izguba občutka varnosti, ki sta prav tako pomembna dejavnika v konstrukciji spomina.

Prelomnic in obletnic je v zgodovini veliko, a to še zdaleč ne pomeni, da so samo te pomembne za zgodovinopisje. Tokratna številka *Dilem* ni posvečena nobeni, vključuje pa prispevke, ki odražajo vsebinski in časovni razpon revije ter odprtost za različna vprašanja s področja sodobne slovenske zgodovine. Upamo, da bodo njihovi izsledki odmevali v strokovni javnosti.

dr. Jelka Piškurić